

Dæmninger, diger og kanaler

Aksel Ravn fortæller

Forord

I Havndal Egnarkiv har vi i et stykke tid haft ønske om at få en beskrivelse af, hvorledes arbejdet med inddæmningen af ca. 1.900 tønder land på Overgaard foregik i årene 1960-1975 under godsejer Flemming Junckers ledelse. Især har vi ønsket at få beskrivelsen fra en person, som var med til at bygge dæmninger, diger og kanaler.

Hvem bedre end gravemester Aksel Ravn, Havndal, kunne hjælpe os med det?

Aksel Ravn, der har arbejdet og boet her på egnen siden 1940, var ansat på Overgaard i 2 perioder. Fra 1942-1944 og igen fra 1957-1975.

Vi henvendte os til Aksel og spurgte, om han havde lyst til at fortælle os om tiden, hvor han arbejdede på Overgaard, og især om sit arbejde omkring inddæmningerne.

Det ville Aksel gerne, og fra begyndelsen af juni måned 2013 har vi besøgt Aksel flere gange i hans smukke hjem, Klattrupgade 12 i Havndal.

Udover beskrivelsen af arbejdet med inddæmningerne ved Overgaard fortæller Aksel også anekdoter fra tiden på Overgaard samt om sit arbejdsliv andre steder.

Fortællingen er blevet til dels på baggrund af båndoptagelser og dels på gode samtaler.

Som den beskedne mand, Aksel er, har han ikke selv på nogen måde fremhævet, at han var særdeles dygtig til at håndtere en gravemaskine, og at han i høj grad var anset som en kapacitet til arbejdet med bygning af diger og kanalerne. Det har andre på egnen fortalt os.

I fortællingen er anvendt Arkivets egne fotos samt fotos venligst udlånt af Aksel Ravn, Anna Jakobsen, Jens Anker Jensen og Jonna Kragh Jensen.

Havndal i juli 2013

På vegne Havndal Egnarkiv:

Lilian Christensen

Kirsten Nybro Metzker

Aksel Leonhard Kristensen Ravn er født 29. maj 1921 i Sparkær, der ligger mellem Viborg og Stoholm, og har siden 1960 boet i eget hus, Klattrupgade 12, Havndal.

I Sparkær gik Aksel i skole i 7 år, og han tjente ved 3 forskellige bønder derude, 2 år ved hver, 6 år i alt og passede hovedsageligt køer.

Valdal

- 1. november 1940 kom jeg til Valdalen, og her kom jeg til at passe røde køer, som Niels Hvirvelkjær havde. Vi havde brogede der i Vestjylland, det var nøjsomt der ude på heden, også med koracer, så det var lidt af en omvæltning at komme herved og se. Det gjorde køernes ydelser lidt usikre, når de skulle til skue. De skulle jo fønes og fønbølges og ditten og datten. Ja, det var Hvirvelkjær god til. Han havde opdræt ved siden af, var berømt for sine tyrekalve og tyre, og det sæd, de kunne producere, som han sendte over det hele. Jo, det var meget moderne. Jeg var i 2 år ude hos ham. Vi var 3, der startede samtidigt derude hos Hvirvelkjær. Når vi var bedst, var vi 6 karle og 2 piger. Ja da, sådan var det dengang. Det var et lille samfund for sig. Og bedre blev det som sådan, da tyskerne ellers var alle steder efterhånden. Det var ikke så svært til at begynde med, men senere var de jo meget på vejene, på banen og alle mulige steder. Ja, vi agtede dem ikke, vi unge mennesker, vi regnede ikke de tyskere for noget. De var her, bevar mig vel, vældig godt klædt på i uniform, vældig godt udstyr, krigsudstyr. Det kunne vi drenge jo godt acceptere, og vi så lidt helte i dem. Senere, da så aviserne og snakken ude omkring kom, så fik vi lidt et andet syn. Vi kom til at tænke lidt mere over det, eftersom tiden den gik, og så voksede vores modstand mod dem også. Vi havde ikke nogen gener af tyskerne. Det vil jeg fortælle om, når vi kommer til snakken om Overgaard, så ser vi noget af det.

- Inden da vil jeg fortælle, at jeg mødte min kommende hustru, Edith, på Valdalen, og at vi blev gift den 15. november 1942.

Overgaard

- Den 2. november 1942 da mødte jeg første gang på Overgaard. Stillede op sammen med alle de andre omme ved skuret, og blev sat i arbejde af forvalterne. Der var 2. Ernst la Cour var lige tiltrådt, også 1. november, og han havde en underforvalter, som hed Andersen. La Cour kom fra kontoret og lagde slagets gang, og underforvalteren gik så hen til folkene, til mig sagde han:

- De er sammen med nr. 6! Det var så et hestespand, der kom omme fra gården f. eks. Der kom 1, 2, 3, 4, 5, 6 spand! Der stod godt 10 spand heste der, og de rykkede ud på

klokkeslæt! Så kom de herom, og skulle de så have en mand med på en vogn eller noget, så blev man sendt med det nummer, værsgo`, bare karme sig fast og så komme af sted!

- Om man så mere til forvalteren den dag, kom an på, hvad man kom til at lave af forskelligt. Lige den sæson der, da jeg startede i november, var det roesæson, og arbejdet var at trække roer op med den ene hånd og så hugge toppen af med den anden. Det gik de første dage med, men der gik ikke så forfærdelig mange dage, måske ikke mere end 8 dage.

- Så en morgen blev jeg sendt ind til smedien. Der var Harald Pedersen og Jens Christensen, og Harald kunne heldigvis snakke jysk, det var rart. Han var nemlig der oppe fra Daugbjerg-kanten, så vi kom godt i snak.

- Du skal til at passe den her motor, sagde Harald, der er én, der er holdt op.

- Forhistorien med det er, at Overgaard selv lavede elektricitet dengang. Dertil havde de en tysk dieselmotor, men på grund af oliemangel var den nødt til at gå på gengas, trægas. Og alt det træ, som skulle bruges, havde de jo rigeligt af i skoven, og det kunne man så fyre med og få gas ud af, og det gik fint. Vi arbejdede med en dynamo og en generator og leverede det strøm, som hele gården skulle bruge, både til lys og til ting og sager, og til savværket, det store savværk deromme, som de også havde, til malkemaskinerne henne i kostalden, og hvad der nu ellers var. Det var så forhistorien.

- Den maskine skulle jeg så til at passe. Se, der var 2 mand, og da maskinen skulle gå døgnet rundt, var det 12 timer til hver. Det tænkte jeg ikke lige over med de 12 timer dengang. Der gik ikke mange dage, så var man træt, så blev man utilpas af den gengasrøg, der var over det hele, det sivede ud alle steder. Der var nogle gode penge deri. Det gav 4 timer ekstra, eller 2 timer ekstra. Det var skam godt i lønningsposen. Vi var lidt hårdt trængt økonomisk under krigen. Det var godt nok. Jeg holdt fast, så længe som muligt.

- Så kom juledagene, og det var ikke et rart sted at være i 6 dage. Smeden tog dog den dag, hvor vi skiftede fra nat til dag.

På den måde gik det til hen over 1943 og til 1944. Aksel blev ved den motor.

- Jeg kom vældig godt til at lide den efterhånden. Kom over gasvanskelighederne lidt efter lidt, og havde fantastiske oplevelser ved om natten at se ind over Aalborg lufthavn med tyskernes manøvrer deroppe med lyskasterne, og hvordan lysene gik på aftenhimlen og fandt en eller anden plet deroppe. Det var ikke altid, det var en engelsk flyver, de fangede, men vi kunne ikke høre det for motorstøj. Vi fik senere at vide, at de havde fundet ud af at smide sølvpapirsstrimler ned fra flyverne, og det forvirrede lyskasterne.

Oplevelse fra krigens tid

- Der var et ammunitionsdepot nede ved de 2 høje, som blev bevogtet dag og nat, og jeg kan huske, at der kom 2 tyskere hen til os. De skiftede vagt, de kom sent om aftenen. Vi havde en god varme, og de frøs. Så stod de der og røg cigaretter, dem havde de jo. Det havde vi andre ikke, vi havde ikke andet end rabarberblade! Vi havde fået besked: - Ingen omgang med tyskerne! Men vi kunne ikke undgå at stå og snakke med dem. Den ene af dem fortalte, at han var nede fra Sønderjylland. Han var under tysk militær og var nødt til at tage af sted. Han havde kone og børn derhjemme og var ked af at være væk fra dem. Så helt alvorligt for tyskerne havde det ikke været endnu, det blev det først, da de begyndte at gå på russerne. Inden de 2 gik igen, fik de lige et par håndfulde tørt brænde af det, vi brugte til generatoren, for de skulle op på slottet. Der lå de oppe, og de skulle selv fyre, få fat i deres brændsel. Hvordan de bar sig ad, og hvordan de levede deroppe, det ved jeg ikke, men jeg kan huske, at jeg engang så dem med et udgået grantræ, som de slæbte op foran slottet. Det skulle hugges til brænde. Det var de nødt til, det var hundekoldt. Vi var i 1943.

April 1944, hvor godsejeren måtte flygte for tyskerne

Skyttekæden

- En tidlig morgen ca. kl. 4 i foråret 1944 under mit arbejde i smedien kom godsejeren gående nede fra Stenbakken, forbi vinduerne. Jeg så bare, at han kom gående forbi og tænkte ikke mere på det. Om aftenen efter at have haft fri om dagen skulle jeg som vanligt møde igen kl. 18. Ved Hundsig, hvor mindestenen står nu, stod en soldat midt på vejen, én 30 m inde på marken, og så fremdeles i en kæde hele vejen rundt om gården. Soldaten midt på vejen pegede på mig med sit gevær:
  - Ausweiss, sagde han. Det betød et identitetsbevis, som vi altid skulle bære på os, og det fandt jeg frem. Tænkte mit, men han stak mig beviset igen og lod mig køre videre. Senere fandt vi ud af, at kæden var der, og at soldaterne ikke måtte lade nogen som helst løbe igennem den kæde udad, indad måtte de, og i mit tilfælde kunne han se på mit snavsede tøj, at jeg var motormand og skulle på arbejde.

- Jeg kom ind på gården. Der stod alle malkepigerne i en klynge. De var færdige med at malke. En af pigerne, Josepha, som boede i Udbyneder, gift med Stanislav, ville ligesom de øvrige gerne hjem. Dem, der boede i husene ved Overgaard, kunne nok komme hjem. Henne ved smedien stod der også nogle forsamlede og snakkede. Jeg måtte hen og få at vide, hvad der var sket, og ganske rigtigt: tyskere over det hele! Og hvor var godsejeren? Jeg gik ind på værket og hængte mine ting på plads. Der var stille. Så kom der 2 soldater og åbenbart 1 befalingsmand. Han kom med revolver i hånden, og de 2 andre så arbejdsivrige ud. De kiggede ned under svinghjulet i oliepølen.
  - Ja, der lå godsejeren altså ikke, kunne de vel finde ud af. Så hamrede de på startbeholderen, en stor beholder og farlig at slå på, heldigvis sprang den ikke i luften. Sådan fortsatte de, rundt oppe på loftet og alle mulige steder med befalingsmanden med revolveren bagefter, han sagde sådan og sådan til dem. De havde fået ordre på, at alt skulle gennemses.

- Henad ved 22.30-tiden var der åbenbart noget parlamentering omme i gården mellem la Cour og de øverstbefalende. Opgaven syntes at være løst. De havde ikke fundet noget og tog af sted. Det var afblæst. Konerne kunne tage hjem, og jeg kunne starte motorerne. Nu var strømmen ved at være brugt, for med de små apparater kørende alene var spændingen sænket lidt, så nu var det om at få skruet op og startet igen.

- Det var lidt af en oplevelse, og godsejeren var væk! Hvordan det var lykkedes ham at flygte for tyskerne og komme væk fra Overgaard i tide, er der flere gisninger om. Ikke nok med den etablerede skyttekæde rundt om gården, alle vejene til Randers må have været afspærrede. Måske kom han med mælkebilen om morgenen, gemt under

en pressenning, måske blev han skjult i skrædderens hus i Udbyneder, eller var han svømmet over fjorden? Det havde han tidligere gjort, vidste man.

- Nu var det la Cour! Umiddelbart må han have tænkt, at hvis godsejeren ikke kom, var det ham, der skulle stå for det hele, og hvordan skulle det nu gå. Der var mange opgaver, og en stor stab af folk, som der efterhånden var på Overgaard. Jeg tror, at vi til daglig var ca. 60 ansatte. Vi kunne sagtens være en firsindstyve stykker nede i tårnsalen til høstfest, hvor både købmand og skolelærere m.fl. var indbudt. I 1944, hvor godsejeren ikke var hjemme, blev der dog ikke holdt høstfest.

- Det har været en stor opgave for la Cour, men han klarede det, det synes jeg!

Hvordan hjemkomsten var for godsejeren i sin tid, er jeg ikke klar over, men han kom til København lige efter befrielsen med fly fra London.

- Så var vi nogen, der blev utilfredse med lønnen og arbejdsforholdene på Overgaard. Det forekommer mig stadigvæk, at vi havde 10 timer, jeg husker en ugeløn på 66,60 kr., og det har været 1,10 kr. i timen. Men de 10 timer var der flere, der snakkede om. Vi havde f.eks. nogle dræningsarbejdere, der kom fra en dræningsmester Bruun, og som havde fri til middag om lørdagen!

- Jamen, hvordan kunne landet her hænge sammen, når de skulle have fri om eftermiddagen. Det kunne i hvert fald aldrig gå for landbruget, men efterhånden kom det alligevel, at vi fik fri lørdag eftermiddag. Nogle udtrykte, at hvis det fortsatte på den måde, så gik landbruget konkurs. Vi kom dog ned på 9 timer og efterhånden på 8 timer.

Tørvemosen

- I 1944 var vi nogle stykker, der tog i tørvemosen (Lille Vildmose), Egon Andresen, Marius Andresen, Svend Laursen, mig selv og Jens Sørensen (Tage Sørensens far), men han var nu ikke med os. Vi var 4 her fra Overgaard, som tog af sted, og det forlød, at vi bare skulle tage op i mosen og stille os an, så kom der en eller anden ivrig tørvebonde, som ville have folk. Sådan var det nu ikke i virkeligheden, vi måtte selv 'stavre rundt' for at finde nogen. Vi fandt så en mand, som ville have os 4. Han havde en maskine, der stod der og der, og der kunne vi bare begynde, så og så meget fik vi pr. tusinde, men det var noget magert tørv, så det blev ikke for godt. Vi cyklede herfra.

- Det lykkedes mig at komme til en anden maskine, fik et værelse, hvor jeg boede og

spiste, og man snakkede med nogen af de andre, der sad ved bordet, og hørte om, hvor der var godt arbejde at få.

- Jeg kom ud til en af Cementfabrikkens tørvemaskiner, hvor der gik 12 mand, og blev en del af det sjak, og dermed gik hele sommeren. Det var helt godt, men det var en lang cykeltur, hjem lørdag eftermiddag og afsted igen søndag aften.

Det var et godt firma. Der var en lokalformand, der hed Kaj Erikstrup (fra Overgaard's Mølle). Han var ung mand og ung gift dengang. Han havde formandsstilling og boede i pæn lejlighed inde i byen, men vi kendte ikke hinanden, jeg så ham bare. Jo, det gik godt, indtil der ikke mere var noget at lave, så måtte vi vente til næste sommer.

I løbet af 1944 begyndte Carl Thomsen, Udbyneder, at sætte en rutebil i gang op til Vildmosen, og bussen var fyldt med 'tørvebisser' her fra egnen. Han kørte bare 2 år, Jens Peter Pedersen har nok fortsat derop.

- - - - -

- En aften i maj 1945 efter at have besøgt Ediths farbror og kone, Anker og Lise i Gildhøj, og kom hjem derfra hen på aftenen, da gik folk og stimlede sammen heroppe på gaden. Dengang var der brolægning ned gennem byen. Jeg stoppede lidt op og kiggede. Tyskerne stod og klumpede sig sammen ovre på Afholdshotellets trappe. Der holdt de til. Og så gik der nogen på modsat side på fortovet ved købmand Bang Henriksen. De så ondt på hinanden. Det tænkte jeg ikke videre over, og kørte så hjem. Da jeg kom hjem, sagde Edith:

- Danmark er frit! Hun havde hørt det i radioen. Og så snakkede vi om det her, det hænger nok sammen med dem, der gik der oppe i gaden, og ganske rigtigt, det viste sig, at det var nogle frihedskæmpere, der havde vovet sig ud, og som gik ovre på den side. Tyskerne havde ikke rigtigt fået besked endnu. Sådan var der en lille konfrontation, kunne man mærke, men ellers så mærkede vi ikke så meget.

- Efter tiden i tørvemosen fandt jeg andet arbejde herhjemme omkring, murerarbejde og hvad der nu ellers var. Vi havde et stort murerfirma dengang, Laursen og Kouring, i Havndal, og det lykkedes mig at få arbejde der hver sommer i ca. 8-10 år. Om efteråret, når murerarbejdet hørte op, fik jeg arbejde hos en dræningsmester. Der var store dræningsarbejder her omkring hvert efterår, så på den måde da havde jeg næsten arbejde hele året rundt, og det var rigtig godt.

På Overgaard igen

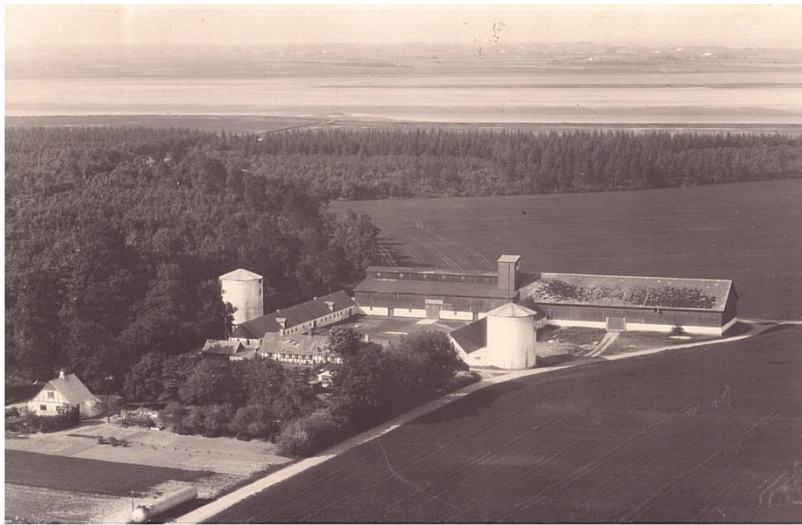
- I 1957 begyndte jeg på Overgaard igen. Der havde været nogle ledige år, hvor der næsten ikke var noget arbejde at få. Det kneb at finde arbejde. Så havde jeg købt sådan en tjærespand og noget tjære og tog rundt og tjærede og tætnede en masse tagpap og meget andet. Da det hørte op, så tænkte jeg, jeg ringer op på Overgaard. Der er i hvert fald tagpap. Jeg ringede op til la Cour.

- De kan møde i morgen, sagde la Cour! Jeg mødte så op hos forvalteren, jeg tror, at det var forvalter Schou dengang.

- Tag ned på Arensborg og tjære, sagde Schou.

- Så tog jeg ned på Arensborg. Der stod en vældig lang stige og 200 liter tjære! Jeg havde aldrig i mit liv set 200 liter tjære! Og så en spand og en kost. Så tænkte jeg, nu må du sagomelme hænge i, bette ven, sådan at du ikke bliver fyret lige med det samme. Det kneb mig i hvert fald at kravle derop med den spand tjære. Det var taget på laden, det allerhøjeste af det hele. Ja, bevar mig vel! Man kunne gå på det, og det var så stort som min græsplæne, ja større endnu, jeg havde aldrig set noget lignende. Jeg tjærede på livet løs hele den formiddag. Så kom Schou til middag.

- De kan tage ud til Søren Kristian i eftermiddag, ud på dæmningerne og stakke hø, sagde han.

- Han tog sig ikke af, at arbejdet på Arensborg ikke var færdigt. Jeg kom aldrig ned og tjære mere. Ikke en stump, men engang imellem blev der sendt én derned sådan til forskelligt, men det tag, det tror jeg aldrig blev tjæret færdigt. Det brændte nogle år efter, og det kunne så også gøre lige meget.

- Vi tog ud på dæmningen. Høet var slået og det skulle rives sammen. Vi kørte med traktoren hen langs siden af den gamle dæmning, den gamle dæmning vel at mærke, og fik det stakket, og Søren Kristian Pedersen, det var Søren Tud, vi havde øgenavne, for der var 2 Sørener, Søren Pedersen hed den anden, han lod mig køre. Det gik strygende. Jeg kunne godt lide det traktorværk der. Nå, det fortsatte der hen ad, og vi

fik det også kørt hjem. Så gik det sådan, at om efteråret blev Gammel-Søren syg. Han havde et fast køretøj, det var en Farmall. Så kom Schou og sagde:

- Vil De ikke køre Søren's Farmall, for han er syg, og han kommer ikke lige med det samme?

- I den tid kørte jeg så traktor. En ny traktor, en Volvo. Der kom 2 nye Volvoer. Jens Pedersen og jeg fik én hver. Den var jeg vældig glad for at køre med. Jeg kørte også ude på Trinderup dengang, pløjede og harvede. Da var der ikke så mange træer, som der er nu. Så kom la Cour en formiddag, stoppede op, og jeg var nødt til at springe ned fra traktoren.

- Godsejeren og jeg har tænkt os, at vi vil bygge en dæmning. Dertil skal vi bruge endnu en gravemester, og det skal være Dem!

Jeg sagde højt og tydeligt til ham:

- Det er jeg ked af, for nu har jeg fået en ny traktor, og den vil jeg gerne blive ved.

- Ja, men det har vi forøvrigt bestemt, sagde la Cour. Et klap på støvlen, og så gik han.

- Altså på den måde. Otto Jensen havde en gammel gravemaskine, en Pedershåb. Der kom så en ny svensk gravemaskine. Den fik Otto. Naturligvis, han var jo gravemester deroppe. Jeg skulle sidde og øve mig med den gamle, prøve at gøre noget med den, men den kunne altså ikke grave i det vand. Så blev jeg sendt ud i nogle kanaler og skulle rense dem op og ditten og datten.

La Cour kom igen en eftermiddag og sagde:

- Der kommer en ny gravemaskine til Dem. Vil De blive og tage imod den?

- Den kom sent om aftenen! Så tænkte jeg:

- Det går ikke! En ny gravemaskine, det kan du ikke klare! Da jeg så den store lastbil komme henne ved skoven med den kæmpe maskine på ladet, løb jeg op til den.

- Er det dig, der skal have en ny gravemaskine, sagde chaufføren.

- Det er det nok, sagde jeg.

- Jamen, jeg vil gerne have den gamle med, kan vi få det ordnet?

- Som om det var så ligetil, men han fik da den gamle maskine listet op på vejen, og vi byttede rundt. Han læssede den nye af, og vi kørte den gamle op. Vi kørte hjemad. Det var som sagt over aften. Vi kørte ned gennem Klattrup. Dengang hang de elektriske tråde og telefonnettet på pæle, og den gamle maskine stod på ladet med 'armen' strakt op, den kunne ikke lægges ned. Den fik fat i alle ledningerne ned

mellem husene! Pludselig fik jeg en ledning omkring halsen! Den svirpede lige, sjup! Jeg var kørende på motorcykel lige bagefter ham. Det lykkedes mig at komme op på siden af ham og vinke til ham, at han skulle stoppe. Så stoppede han da.

- Hva' så, tog vi ledningerne, sagde han. Det havde han mærket. Da det var elektriske ledninger, tog det strømmen.
- Jeg bliver nødt til at køre op til betjenten, sagde jeg. Det var Engholm-Jacobsen.
- Det gør du bare, sagde han, men vi bliver nødt til at vende den maskine, den vender forkert.
- Det gjorde vi så herude ved Carl Jensen (Klattrupgade 21), hvor vi fik den vendt. Et kæmpe arbejde, vi kørte den ind i skoven på nogle ramper og så op igen. Så stak han af, og mig op til betjenten klokken 11 om aftenen. Forklarede ham sådan og sådan.
- Der sker ikke noget før i morgen, sagde Jacobsen.

Senere skulle den samme mand ud og lave service på den ny maskine. Så sagde han, da han kom:

- Vil du høre, hvordan det gik, da jeg kom hjem med den gamle maskine? Jo, det ville jeg da.
- Jeg satte bilen, sagde han, det var sent på aftenen, og det hold, der kom om morgenen og startede på arbejde, kunne godt se, at det var en gammel maskine, der skulle læsses af. Én af de friske sprang op og startede maskinen. Han tumlede så ned ad, kunne slet ikke styre den! Det var sådan en lav bil, en ladvogn. Han kunne ikke stoppe den, og den fortsatte ned mellem alle de gamle maskiner på pladsen, pløjede dem til side, inden det lykkedes ham at stoppe uden at slå mere i stykker!
- Ja, det var stor ståhej, sagde han.
- Sådan en ulykke var det lidt sjovt med oveni alt det besvær, vi havde med at få den læsset herude, synes Aksel.

Gravemester

På spørgsmålet om, hvornår Aksel begyndte at være gravemester, fortæller han:

- Det var i 1959. Da begyndte jeg med den gamle maskine og tumlede rundt med den vinteren over. Så om foråret i 1960 kom den nye, tror jeg bestemt, og så begyndte Otto først og fremmest på dæmningen. Den ny dæmning.

På et kort viser Aksel, hvor dæmningerne er, og fortæller om de gamle områder.

- Der lå en stor ø herude, Hesseltørre. Den lå der førhen. Da kunne man køre inde fra det gamle dige ud til øen. Det gamle dige er fra 1912. Aksel viser også, hvortil Overgaard går, og hvor Arensborg, Bjørnholm og digehuset ligger.

- Der lå 2 øer, i alt på 60 tdr. land, Hesseltørre og Hejlplet. De unge høveder blev jaget derud om foråret, fodermesteren og røgterne var med. De måtte vade derud, når der var lavvande. Dyrene blev drevet inde fra gården, og de gik derude hele sommeren.

Arbejdet med inddæmningen i årene 1960-1975

- Det første, vi lavede med dæmningen, som Otto gravede ude omkring Hesseltørre og der omkring og så ind igen, fik vi tørlagt i 1962, tog et stykke igen i 1963, og til sidst gik vi ud og tog det store stykke i 1965.

- Vi startede med at bygge diger uden for Arensborgmarken, hvor den gamle dæmning omme fra Julianeholm og Nørrekærdæmningen mødes, og der startede Otto og skulle lægge en ny linie-dige i retning derfra og ud omkring Hesseltørre. Omkring Hesseltørre på ydersiden skulle dæmningen gå. Det har været en vanskelig opgave for ham, for der var jo ikke nogen, der kunne se, fordi vi stak en pind i jorden ud for Hesseltørre, og sagde:

- Den kører vi efter. Sådan var det jo ikke.

- Nu må man forestille sig, at der er vand over det hele, det er fjorden, der står der, og der er strømninger, og det viste sig også senere hen, lidt dybere strømninger. Men forestil jer en dag, hvor det blæser og bølgerne står, da får man ikke øje på en pind derude. Man kan se den store ø som en skygge, og når der er tåge en morgen til langt op ad formiddagen, da kører man også, som om man kører med bind for øjnene. Så Otto har virkelig haft en stor opgave der, men han var frisk og det gik med godt humør. Vi holdt det da ud.

- Otto lavede først det grove arbejde, så kom min maskine ind bagefter, lige så snart ringen var sluttet hele vejen rundt. Han kørte ud fra Hesseltørre over til den lille ø, Hejlplet, og fra den lille ø drejede han skarpt ind mod land og gik ind mod den gamle dæmning igen, og det kunne vi alt sammen gøre fra 1963. Så meldte efteråret sig, og det var ikke til at gøre ret meget mere.

- Når man gravede sådant et dige, så havde man stadig fjordens højvande på den ene side af diget, og nøjagtigt lige så højt vand på den anden side, og når man så prøvede på at lukke det sidste hul, måtte man ligesom finde et tidspunkt, hvor der var lavvande. Der er højvande og lavvande hver 6. time sådan cirka, når alt går som det skal. Det var så la Cours opgave at finde ud af, hvornår man kunne gøre det.

- Nå, nu lukker vi fra i morgen af, meldte han!

- Så gravede vi længe på digerne og fyldte så meget på digeenderne, at de nærmede sig hinanden, og nu var lavvandet ved at være forbi, og vandet var smuttet ud. Så var det også smuttet ud fra området indenfor ringen, alt det, det nu kunne i tonsvis, jo da. Lige når højvandet vendte og ville til at strømme ind igen, så gjaldt det, så øste Otto på i fuld fart! For lige at lukke det hul! Sådan gjorde vi. Det gjorde vi alle 3 gange! Den første gang var Otto alene om det, anden gang var vi 2 om at lukke. Det var lige ud til Kattegat, og det var lidt hårdere.

- Det var spændende! Bagefter når vi var færdige og havde fået lukket, var der stadigvæk masser af vand, og masser af fisk inde i ringen, vi havde lavet. Folk kom cyklende dertil og fangede fisk med ketsjere og ting og sager, og vandpytterne blev da mindre og mindre lidt efter lidt.

- Efter at Otto havde lukket den første ring ved Hesseltørre og Hejlplet, fik jeg en ny maskine, som blev sat i gang med at grave kanaler. Det første vi gjorde, var at lave plads til en pumpestation, og den lå ved Arensborg, hvor der i forvejen var lidt el ud til, og vi kaldte den derfor El-Station, for den blev forsynet med en el-motor, og vi kunne forstå, at de andre pumpestationer var forsynede med diesel-motorer.

- Denne El-Station skulle bygges. En dag, hvor der var lavvande, gravede vi hul i dæmningen, som Otto havde lavet, gravede renden, byggede op omkring, så vandet ikke stod ind til os, og folkene kunne gå der, lagde lidt rør ud i fjorden og krummede ind der, hvor fundamentet til stationen skulle være, og der var allerede leveret materialer.

Sten, grus og cement og ting og sager havde de slæbt derud på den gamle dæmning, så der ikke var så langt at køre efter det. Vi fik det bygget op og lukket igen ud til fjorden, og da stod fundamentet sådan, at pumpen kunne sættes ned gennem det hul, der var i den dybde, det nu skulle være. De byggede så hus ovenpå, hvor vi satte el-motorerne. Det hele kørte, fordi det hang sammen med, at vi skulle lede vand derhen. Foreløbig tog vi fra den fyldgrav, som vi havde taget materiale fra og lavet dige af. Den var fuld af vand, og det kunne vi begynde at pumpe af med det samme, men samtidig havde vi indelukket den store pumpe, som lå ovre i Arensborgengen. Den lå i forhold til en pumpe, som pumpede direkte ud igennem et rør i det gamle dige og ud i fjorden, når der var lavvande. Hvis højvande pressede på, var der i det rør en lem, som klappede i. Så kunne vandet ikke stå ind. Omvendt ville godsejeren have pumpet ud, så snart det kunne lade sig gøre, og det havde han fået elektromotorer til.

- Før el-motorerne kom, da havde de hver især en traktor. Otto og Gammel-Søren havde 2 af de eneste traktorer på Overgaard, som gik derude i engene, og da havde godsejeren fundet ud af, at der var en remskive på den ene traktor, som kunne bruges på pumpen, og så kunne de pumpe den lille grøft tør for vand, som nu kom inde fra engene. Det blev efterhånden langt, langt mere omfattende. Vi gravede jo mange kanaler. Tilførslen til den pumpe var efterhånden så enorm, at pumperne skulle gå hele tiden. Det blev så til el-motor, og den pumpede ud, men i samme øjeblik vi lagde det nye dige, da blev den afskåret fra at kunne komme af med vandet. Den pumpede så kun vandet ud, hvor der var inddæmnet, altså skulle der lægges rør ud igennem det nye dige og ud i fjorden. Det fik vi lavet. Vi fandt det laveste sted i terrænet på vejen ud til Hesseltørre, og der lavede vi så en kanal. Det var forøvrigt lige ud for pumpestationen, som var placeret der.

- Den kanal blev gravet hele vejen op til næste yderside. Der gik diget i land, og vi kunne ikke komme længere, før Otto var færdig med '64. Det stykke der øst for, som han var godt i gang med, mandede han og lukkede helt omme ved udløbet fra Bjerre pumpestation ved skellet, hvor det gamle dige i sin tid startede. Begyndte omme ved Sødring og gik tværs over. Der var udløb, og dér gik vores dige i land!

- Da havde godsejeren købt en del jordstykker, men der var stadig mange småenge i området, som han skulle købe, og der var mange handler, der blev snakket om! De havde små enge, de forskellige gårdfolk, men efterhånden faldt handlerne på plads således, at han rådede over det hele, og vi kunne grave den øst-vest kanal igennem lige fra det ene punkt vestpå og tværs igennem begge stykker og helt op sydpå, kæmpe stor kanal! Og da den kanal var gravet, kunne vi grave små sidekanaler og lægge veje og lave rørunderføringer. Vi skulle have det sådan, at vi kunne køre med maskiner og ting og sager. Vi skulle have vejen op at stå, d.v.s. den skulle op i højden

sådan, at den kunne bære og belægges med sten. Et kæmpe arbejde, et interessant arbejde! Det var fantastisk at få det til at gå op.

- Senere fik de en drænmaskine, som var i stand til at køre derude efter markørpæle, køre lige og have plastikrør ombord, indsvøbt i isolationsrockwool. Det var en bæltetraktor. Den tog sådan et skovlhjul, der gravede op i en ganske smal rende. Alle render havde udløb til de kanaler, der blev gravet efterhånden. Der blev gravet 3 kanaler derude, de fik deres navne, A, B og C. Værsgo', hvis jeg fik ordre på at tage ud og rense B, så var det B!

- Forventningerne om, at vi kunne begynde at få det tørt og begynde at så, var jo store. Allerede det første år, da blev der ude ved Hesselthørre, hvor der var lidt højt, et lille areal, ja, de sendte en traktor derud! Det kunne lade sig gøre at harve. Det så fint ud, det var jo muld! Det var mudder fra den gang, der var lavvande! Det blev tørt og godt, neej, det kildrede i fingrene! De fik sået noget byg derude. Se, om ikke det voksede! De regnede ud på forhånd:

- Nu har vi 2.000 tdr.land, nu slår vi rekorden!

- Det blev til sand senere hen, åh ja, men det var dejligt at se, at der kunne gro noget lige der midt imellem øerne. Nej, det andet, det krævede mere arbejde, afvanding o.s.v. De nye partier, der var derude, især på et stykke øst for, var så dybe. Man kunne stikke med en stok ned til håndtaget uden mindste besvær, det var så blødt, så blødt. Det var næsten umuligt. Det viste sig også, at vi ikke havde traktorer, der kunne køre der, og skulle de endelig køre der, da skulle de passe vældig godt på, helst være 2 og 2. Det var et kæmpe arbejde at køre rundt der, men de fik da styr på sandet, som var det meste ude på det alleryderste på '65 (1965 er året for, da ringen blev lukket). Da var der meget sand. Senere fandt de ud af, at der nogle steder under sandet var klæg.

- Godt, så starter vi en plov dér, som vender i en ordentlig dybde, så får vi klæg op og sand ned.

- Det lød jo rimeligt, men de fik også salt op! Det var så salt som stegt flæsk. Det sved jo de afgrøder, og det var synd. Man håbede bare, at det blev bedre det næste år, og sådan var det.

På spørgsmålet om man kørte muld eller andet på markerne, fortæller Aksel:

- Nej, vi havde et vældigt postyr med at styre digerne. Det var jo sand, og hver gang det stormede, så røg toppen af. Det var sommetider, det var sådan i bølger, der kunne blive et kæmpe hul, hvor vinden havde fået fat, og den kunne blive ved med at fjerne det. Ganske vist røg det udenfor. Der ville vi også gerne have fyldt op, men toppen kunne vi ikke undvære. Vi skulle gerne have 3 meter, når vi var færdige og efteråret

kom. 3 meter i højden!

- Så måtte vi have en gravemaskine derhen igen, værsgo' fyld op igen! Udvendige faskiner lavede vi også, lige så hurtigt, de kunne komme derud med køretøjer. 2 rækker pæle blev sat ned med granris imellem og ståltråd oven over til at holde det hele. Det så ganske pænt ud, indtil vinteren og frosten kom. Så løftede isen lige det hele! Eller en stor del af det, den løftede lige pæle og granris op!

- Godsejeren må sammen med sine folk have haft en fantastisk tålmodighed. Når man sådan forestiller sig deres tanker, så har de haft økonomien i ryggen også. Den har jo ligesom angrebet dem!

- Der skal ske noget, kære venner, for ellers kan det her ikke holde, kan man sige, at økonomien har fortalt dem. Der skal ske noget! Vi skal have nogen indtægter. Indtil nu har det været udgifter. De har godt nok haft meget at tænke på, og der har de måske ikke været helt enige. Jeg tror nok, at godsejeren har ofret en hel del på Junckers' konto (savværk i Køge), som han godt kunne have brugt derhjemme til fordel for godsets drift. Det er noget, jeg tænker mig til.

- Da vinteren kom i 1974, var vi færdige med at bygge digerne, d.v.s. at jeg var færdig med at køre ovenpå diget og jævne det af i højde og bredde og ditten og datten. Bagefter kom de og lagde kyllingemøg på for at holde det nede, og de såede lidt affaldssæd. Efterhånden blev det grønt, og så holdt det op med sandfygningen på toppen af diget, og det var der, de var nu.

- Senere begyndte de vist nok at køre, i hvert fald i Braskens tid (Alex Brask Thomsen, ejer af Overgaard i 1984) med en traktor inde fra Arensborg og ud. Derved fik de et spor, en fast vej. Samtidig med, at diget sank, da de begyndte at køre på det, begyndte de at lægge belægning på, først i sporene, så vi kunne køre med traktor, og senere lagde de yderligere belægning på. Den dag i dag kan de køre på digerne med

en udflugtsbus! Dengang måtte vi næsten ikke køre eller gå derpå. Det var utroligt. Nu var det altså så fast samtidig med, at vegetationen på ydersiden var god, og det var meget vigtigt, for der var en vældig strømaftager ved foden af diget. Sandet blev vasket væk. De havde endda kørt cementklodser, sten og ting og sager derud for at holde på sandet.

- Nu er vegetationen god, og det ser godt ud, når man kommer derud til Als-pumpen, som ligger i det område, der var mest udsat ude ved havet. Nu er der fuldstændigt fladt og grønt. Det ville sandelig have glædet den gamle (godsejeren), hvis han havde set det! Og læbælterne tillige, åh ja. Der var ikke et træ derude dengang.

- Peter Jespersen og jeg tog engang for sjovs skyld et lille bitte skud fra et træ. Det tog vi med på bagagebæreren, helt ud i krogen på det alleryderste, hvor gravemaskinerne arbejdede. Det plantede vi derude, helt diskret, men la Cour opdagede det. De ville ikke have noget til at gro. Hvor var det dumt af dem, at de ikke plantede med det samme! Det var jo det, Brasken gjorde. Han plantede med det samme! Sempelthen! Der blev et helt andet klima efterhånden mellem træerne (læbælterne). Og fuld af vildt blev der også.

- I dag kan man ikke se det. Mine børnebørn har sommetider været med derude.
- Har her været vand, spørger de.
- Det kan jeg ikke forklare dem. Det er svært at forstå.

- Når vi byggede digerne, kunne vi række 20 m med gravemaskinen, tog en skovlfuld og lagde om på den anden side i en højde af 3 m og ligeså i bredde. Åh, vi havde meget besvær gennem årene. Det skete mange gange, når det var uvejr, så skyllede det hele ned. Det var lige ved at gå igennem, det holdt vi øje med, og tit kom der besked om at køre der og derhen, men det lykkedes! Vi har nogle fine dæmninger og fine kanaler.

- **Det blev mit job at lave alle kanalerne, og alle vejene.** Det passede mig lige. Digerne passede Otto, ja, han var dygtig til at tage det grove der. Det tog lang tid at bygge det alt sammen, 15 år! Fra 1960 til 1975. Så kom alle småtingene med veje, overkørsler, rørlægning og store rør til afvanding. Jeg kan se, det eksisterer stadig. Grundvandet steg op i en bestemt højde, stod under jordoverfladen, så planterne ikke tørrede ud. Det fortalte os, at jorden efterhånden var saltudskyllet. Dengang vi indvandt den og godsejeren forsøgte at så, gik der ikke stort mere end en måneds tid, de grønne spirer kom op, og når solen så kom en dag, var de svedne, det gik ud det hele, og det hele var omsonst. Det var netop den saltfordampning, der skete, men efterhånden som tiden er gået, og Brasken har haft råd til at lægge et tykt lag af det muld, de kører på markerne, går det godt. Også de mange etablerede læbælter har haft god virkning.

- Jeg ville ønske, at den gamle godsejer (Flemming Juncker) kunne få det at se fra sin stjerne, hvor han må være. Det var kun sand, han fik frem! Åh, ja, det var synd! Nej,

egentlig var det ikke synd, det var jo hans ønske det her. Når han stod inde på dæmningerne og kiggede ud over, sagde han:

- Vi må kunne få fat i det jord der. Altså klægjord.

- Det kører godt nu, siger Aksel, og Braskens iver og pengemagt har gjort, at der er nogle gode marker derude.

* * * * *

Anekdoter fra tiden på Overgaard

- Der var en episode en gang. Jeg kørte på arbejde, som jeg så tit gjorde kl. 7 om morgenen. Jeg var ude ved firkanten kl. 5 minutter over 7. Så kom godsejeren travende ovre fra Helstedgaards, og jeg mødte ham lige i krydset.

- Vil De køre mig hjem, sagde han.

- Ja, det ville jeg da.

- Ja, jeg er sgu kørt på en rod, sagde han.

- Han kørte i Citroen, den med den lave bund. Han havde kigget ind i skoven, og ikke på vejen, og var kørt op på en træstub! Hjulene løftedes op, og han kunne ikke komme længere. Han kom så gående, slentrende som han gjorde, og træt. Jeg havde dengang en gammel Saab, og jeg tænkte, da han satte sig:

- Nu sker der noget, nu falder den sammen, men den holdt! Han klappede døren i, som var det en ladeport, havde ingen følelser med det der. Bang, sagde det! Vi kørte hjemad, jeg kørte lige op til kontoret.

- Nu får De mange tak, sagde han, og så døren i én gang til! Sjang, sagde det. Så kørte jeg ellers ud.

- Åh, det har jeg grinet af mange gange, det var da godt, den holdt!

Senere så fortalte Ejler (Ejler Sørensen, smed på Overgaard i mange år):

- Ja, vi blev jo sendt derud. Den gamle han var kørt op på en trærod (han sagde altid 'den gamle'), men det var bare lige at løfte den derfra, så kørte vi hjem!

- Godsejeren var en god chauffør, han var brutal, men han kunne sagomelme køre derud, hvor de andre kørte fast. Han kørte ud til os, når vi kørte med gravemaskinerne, kom tit forbi og hun (fruen) sad ofte ved siden af, og engang da kom han, hvor der ikke var rensset grøft og gravet op, og hvor der kun var en lille smal vej ved siden af mig. Jeg havde set ham i mit spejl. Han kom derinde. Jeg tænkte:

- Du graver som du plejer, du tager en skovlfuld til. I samme øjeblik jeg kom op med den skovlfuld, da suste han forbi lige underneden skovlen! Jeg kunne se, at hun sagde noget til ham! Han har bare grinet, hå-hå! Det har moret ham!

- Han kom engang ud, da vi høstede. Der lå lidt halm, vi var ved at gøre et stykke færdigt allerlængst ude, hjalp hinanden med at få kornet ind, traktoren kunne ikke rigtigt komme derud. Så kom han derud, i fuld fart op over de her halmriller, som lå rundt omkring, **og så gik der ild!** Hans udstødning var jo så varm, da han kom helt derinde fra land. Der gik ild i halmen! Swits, sagde det, hver gang han smuttede over en halmrille. Det havde han ikke tænkt på. Vi så det oppe fra mejetærskeren. Jeg tror, vi var 3 mand derude dengang, Peter Jespersen og jeg, husker ikke den tredje. Vi tog hver vores skovl og løb ind og klappede ilden ud. Det kunne da være blevet en forfærdelig ildebrand.

- Nååh, han grinede bare, det var ikke noget. Nææh, han ville høre, om der var noget korn! Ja, han ville op og se, om der var noget i kasserne, sommetider spiste han af kornet for at bedømme det.

- Ja, han var herlig. Han stod engang på min mejetærsker. Jeg havde fået en ny, som var pæn og rimelig at komme op på. Det var en Claas, en af de moderne. Den ville han gerne op på, og når vi startede på et nyt stykke, skete det, i hvert fald et par gange, at han kom farende ind på forplovningen, som vi havde høstet først, og lige fået det til at passe, at han kunne komme med, når jeg kom kørende der. Så holdt han. Jeg kan huske engang, hvor jeg stoppede maskinen.
- De skal ikke stoppe, De skal køre, sagde han.
- Han satte foden på det første trin og hang og svævede der i luften. Jeg tænkte, det går da aldrig med den gamle mand. Han kravlede op ad stigen.
- Går det godt, eller hvad han nu sagde fremme ved førerpladsen og derefter om til kornet for at se, om det gav noget, spejdede ud over stykket. Der var en god udsigt deroppe fra.
- Hvor længe har De kørt, spurgte han. Det var med hensyn til, hvad der var i kassen.
- Ja, jeg havde kørt sådan og sådan, på forplovningen og en omgang rundt omkring det yderste.
- Ja, så bliver det så og så meget, så mange tønder! Det regnede han lige hurtigt ud. Han var hurtig.

- Så stod han, tog med hele omgangen rundt. Der var et lavt gitterværk, bare en stang omkring førerpladsen, højt nok til mig, men til ham! Det gik ham ikke længere end op til lårene. Så tænkte jeg, da jeg sad med hånden her på styrepinden:
- Hvis det stopper nede ved knivene, så er jeg nødt til at stoppe, selvfølgelig, det gør man jo, stopper og kører lidt tilbage, og hvis jeg gør det i en fart, så falder han altså forover! Så slår han sig! Det havde jeg i tankerne det der, og da tænkte jeg, hvad seven gør jeg? Bare det ikke stopper. Hvad gør jeg?
- Jeg hævdede skærebordet. Det lagde han også mærke til.

- De sætter nogle høje stubbe, sagde han. Og ligeså med at køre ud til kanten.
- Jeg har sgu betalt for hele maskinen, sagde han. Så skulle man køre, så hele skærebordet var udnyttet.
- Åh, det var så anstrengende, fortæller Aksel.
- Nu får De tak, sagde han. Så stod han af. Det var, når vi kom til bilen. Så kunne jeg slappe af igen.

- Han var herlig på sin vis. Sådanne småting, som det med at kunne falde ned, det rørte ham ikke en pind. Det tænkte han ikke på. Han kom for at se resultater og regnede lynhurtigt ud, hvor meget der kunne blive til kreditorerne. Regne kunne han!

Og kom han derud og så, at en maskine ikke var i gang, råbte han:

- Hvorfor kører den mand ikke? Får De det ordnet? Så kørte han igen.

Flystyrt ved Overgaard

- Jeg kan fortælle en historie mere.
- Peter og jeg kørte ude og var ved at lave vej omkring Julianeholm. Det var i november 1962. Det var dengang det danske militær havde fået nye jagerfly af typen Sabre, eller måske hed de noget andet. De fløj så meget dengang. En hel del her over Jylland. Tit og ofte kom de ind ude fra Kattegat. Vi kørte lige op ad Kattegat, men inden for digerne. Da jeg vendte rundt derude, så jeg 3 flyvere, der kom ude over Kattegat, med retning lige imod os. De fløj i pileformation, 1 forrest, og 2 ved siden af hinanden lidt bagefter. Lidt røg ud af bagenden, det så teknisk rigtigt ud. Det kunne jeg godt lide at se. Og et brøl var der på, da de suste forbi. Jeg drejede rundt med maskinen og holdt øje med dem hele vejen. Peter lagde ikke mærke til noget. De kom lige op over Overgaard. Deroppe skulle de tage den manøvre, som jeg flere gange har læst om, hvor piloten på den ene side skal skifte med piloten på den anden side. Det foregik på den måde, at de gik mod uret skarpt venstre om, eller højre om, husker det ikke, men den ene skal gå oven omkring førermaskinen og den anden skal neden omkring og derefter indtage positionen igen. Det gjorde de lige over Overgaard, så det ud til for mig, **og da stødte de sammen!** Med et kæmpe brag da stødte de 2 sammen der!
- Jeg så det, jeg så ildglimt i luften, jeg så stumperne, der sprøjtede ud til alle sider, og da tænkte jeg lige lynhurtigt, at der måtte komme en faldskærm eller noget. Jeg stoppede maskinen øjeblikkeligt og sprang ud til Peter og sagde:
- Hørte du det?
- Nææh, sagde han. Min maskine havde taget lyden fra ham, fortæller Aksel.

- Det var et kæmpe brag, da de stødte sammen. De faldt ned ude i fjorden heroppe ved gården.
- Kører vi, spurgte jeg Peter, kører vi hjem og ser. Jeg tror bestemt, det var omme ved Fuglsø, men der kunne vi jo ikke køre op. Vi anede ikke, hvor stort ståhej, der var.
- Nåh, nej, vi kørte videre.

- En halv time efter kom en Catalina militærmaskine. Føreren af maskinen oppe i luften (den sidste af de 3) satte farten ned og blev ved med at cirkle rundt omkring Overgaard eller ved nedstyrtningsstedet, som viste sig at være ude i fjorden. Så kom denne Catalina op langs med fjorden, helt nede, fulgte sejlløbet, som det nu snor sig op igennem. Kom tilbage igen deroppe fra og bevægede sig videre ud over løbet. Jeg tror, han gjorde det et par gange, ganske så lavt og langsomt, som han kunne, sikkert for at holde øje med, om noget skulle følge med strømmen udad. Den har nok været udadgående dengang. Det var rimeligt. Der var ikke noget. Vi så ikke mere til det.

- Vi kørte hjem om aftenen. Kom op forbi det ny kyllingehus, som fruén havde bygget vest for tørreriet. Der stod 2 helikoptere. Vi stoppede op og snakkede med folk. Der var mange forsamlede. Helikopterne var sat til at holde vagt. De skulle skiftes til at holde sig svævende ude over nedstyrtningsstedet. Nogle dage efter fik vi at vide, at der allerede havde været småbåde derude for at finde små genstande og ting og sager. De havde været ude for at se, om de kunne fiske noget, om noget svømmede oven på vandet. Det kunne måske have været til gavn for nogen, det ved jeg ikke. Og det blev så sagt sådan med lidt hån i stemmen, at det var 'dem ovre fra den anden side'.

- Maskinerne havde pløjet sig langt ned i klæget i fjorden, og der kunne der ikke hejses noget op fra. Ikke dengang. Det er mange år siden nu. Men jeg husker det den dag i dag!

Sprøjtning fra luften

- Da man begyndte at sprøjte kornet, blev der hyret en sprøjteflyver. Overgaard havde selv en lille flyveplads. Piloten havde været der i flere år, og engang holdt han lidt opvisning. Det sporedes i Udbyneder, og folk cyklede her op på Skråvejen. Der gik en højspændingsledning fra gården til trekanten ved landkanalen over Li-marken og ind til transformatorstationen, og der skulle han vise sin kunst. Han skulle sprøjte Lien og vise, at han kunne flyve under ledningerne. Han gjorde det! Der var ikke ret langt mellem kornet og elledningerne. Han ramte lige og kom helskindet rundt samtidig med, at han sprøjtede.

- Jeg husker ikke, hvor han kom fra, men han var fast mand til at komme og sørge for sprøjtning på Overgaard.

- Så sprøjtede de også ude på de nye inddæmninger. Vi havde blandestation. Han kom, og vi satte slangen op i tanken, og han fløj igen.

En dag kom Jacobsen, landbetjenten, kørende.

- Goddag Ravn, sagde han. De kommer til at holde med det her.

- Nå, hvad er der så galt?

- Ja, vinden bærer over til Als Odde, og de kan ikke være derovre for lugt, når han flyver derude i de yderste araler, så de har klaget og klaget!

- Vi lukkede. Det var vi nødt til.

- Jeg har talt med la Cour, sagde Jacobsen.

- Der er ikke ret langt fra den yderste dæmning over til Als Odde. Der er smalt der, og når han så fløj i den højde, bare lugten af ham og de dråber, han tabte! Det var stærke sager, man brugte.

- Så kom han tilbage i flyveren. Der var lavet en blandestation ude ved en af de andre kanaler længere ude, så han ikke skulle flyve så langt. Han skulle sprøjte derude foruden, og det var lange, lange agre. En af de agre, der ellers så glat og pæn ud, jævnet af vinden, ville han bruge som startbane. Han havde fået tanken fyldt og kørte ud, men der var blødt! Meget blødt!

- Jeg satte alt det drøn på, jeg kunne, men lige pludselig, sagde han, dukkede der en grøft og en kanal op. Så tog han i nødlemmen og lukkede den op. Flyet steg med det samme, og han tabte hele lasten! Det var han nødt til, sagde han, ellers var han røget ned i grøften.

Dam i Bjerre

- Engang var jeg ude i Bjerre og lave fiskedam til Harry Bay Pedersen, som havde spurgt godsejeren, om vi kunne hjælpe ham. Jeg blev sendt tværs over ved Helsted med vejen ind til Bjerre, og derefter ind til Harry, og han var lykkelig over, at jeg kom. Han var jægersmand sammen med flere andre jægere. Jeg tror ikke, at de sad og skød på ænderne. Jeg tror, at de havde dammen til lidt opfostring. Der var mange vildænder, som om efteråret slog sig ned i det blanke vand, de kunne se fra oven.

Harry havde fundet ud af:

- Hvis du nu graver sådan og sådan, så står der nogle træer derude midt i. Det skal være en ø, og kan du nå at smide noget der ud på sådan, at den bliver lidt højere, så er

det bare i orden. Resten smider du ind mellem træerne! Til sidst graver du en ring hele vejen rundt.

- Det gjorde jeg, og det blev den fineste dam. Det var interessant, og jeg kørte tilbage igen med maskinen. Det var dejligt med sådan en opgave i stedet for at sidde og lave dæmninger hele tiden.

* * * * *

- Dengang inddæmningen foregik, skældte fiskerne ud. De holdt møder og ting og sager inde fra Hadsund og hele vejen ud.

- Nu ødelægger de hele fjorden, nu kommer der ikke en fisk herind, og ditten og datten, påstod de.

- Det blev for smalt derude, og det havde de regnet ud, at det ville koste så og så meget.

- Hver eneste gang, der dør en fisk hernede om sommeren på grund af iltmangel, så begynder de at vende tilbage:

- Det er Overgaard! Det skal lægges tilbage igen!

- Men efterhånden som tiden er gået, gælder deres argumenter ikke længere, der opstår helt andre ting. Det går jo ganske fint nu. Fiskene de skal nok finde op. Når laksene i Norge kan springe op over klipperne, så kan de også finde igennem derude.

- Nok har det da en indvirkning, det har det da, før var indgangen til fjorden så bred, så bred.

- Nej, der er ikke den rivende strøm i Mariager fjord, som der f.eks. er i Randers fjord, hvor den selv kan fjerne noget af det mudder, som tilføres fra land. – Ja, Gudenåen er god til at skylle det rent derude.

* * * * *

- Ja, dæmningerne, de er så lange, jeg tror, der er 9 km. Jeg kan huske, at la Cour sagde det engang. Der opstod det sjove, da vi fik de marker at køre på, de var over 1 km lange, og skulle til at pløje eller harve med de gamle traktorer, som vi havde dengang, i øvrigt noget gammelt elendigt noget i forhold til alt det jord, så skulle vi have muleposen med, rygsækken med madkassen! Vi holdt middag klokken 12. Vi kunne ikke altid nå til enden, og hvad skulle vi egentlig også til enden for, for der var ikke andre end os derude. Vi kørte dødsens alene derude, uden radio og uden telefon eller nogen som helst ting. Risikabelt på sin vis, man var helt alene med mågerne og alt deres skrig.

- Vi kørte med en bette lille plov på sådan en jord, det var næsten ikke til at se ende på. Senere begyndte de med ekstra trækraft, tvillingetraktorer f.eks., men problemet derude det var ikke lige bløde huller, nej, det var sand! De traktorer, vi havde, kunne ikke gå i sand, de var kun trukket af baghjulene, og med en stor tung motor som gjorde, at de smalle forhjul, som de havde dengang, borede sig ned i sandet, og til sidst stod traktoren fast på kranken. Det var et stort problem for dem. De prøvede så med 2 traktorer, selvfølgelig efter hinanden, ja, det var tit og ofte, at det hele foregik med 2 traktorer, den ene med harve og den anden med såmaskine. Med mejetærskere kunne det endda gå. Engang imellem kom der en klat korn hist og her, det 'farede' vi så rundt efter med mejetærskeren og fik da også lidt ud af.

- Nej, det var trist, når man gravede alle de kanaler, for hver gang der var sandstorm, så strøg hele jordoverfladen i 50 centimeters højde i en tåge i området og landede i kanalerne, og det var mit job mange gange at køre ud og rense op i de kanaler, for vandet det stoppede jo op. Der skulle jeg køre ud og rense, og om eftermiddagen kunne jeg se, at længst henne var det første sand, jeg havde rensset op om formiddagen, på vej ned igen. Det tørrede lynhurtigt.

- Nu er sandet dækket til. De pløjer ikke, de gør ingenting, de sår med moderne maskiner oveni det der, og det går fint.

- Det blev så 1975. Da var jeg færdig med at grave kanaler, og maskinen var slidt op. Der var næsten ikke mere larvebånd tilbage på den. Den havde gået mange år, også været på Fuglsø mange gange og gravet noget dernede og alle mulige steder.

- Vi er stadig i 1975. Maskinen havde stået hele vinteren ude på en lille ø, og jeg kiggede til den engang. Jeg havde på fornemmelsen, at tingene ville ændre sig her på Overgaard. Der var ved at komme unge mennesker. De gamle kunne ikke blive ved med at sidde og ryste rundt på gamle traktorer. Det havde jeg det lidt skidt med. Nu havde jeg sådan været i toppen i flere år. Jeg syntes, at forvalterne blev ved med at køre i den gamle skure. Der var ikke nogle nye tanker, f.eks. havde vi ikke nogen folkestue, kun et lille rum, vi havde intet toilet, aldrig nogen håndvask, og vi omgikkes tonsvis af giftmaterialer og ting og sager, og aldrig en gummihandske eller nogen som helst ting til beskyttelse, blot en besked fra forvalteren:

- Pas på ikke at få noget i munden!

- Vi sad på den åbne traktor og kørte med sprøjten, og når vi havde medvind, da blev vi jo oversprøjtede bagfra.

- Det var ikke godt, og det harmonerede ikke med det, jeg syntes om, og hvad de havde andre steder, kunne man da sagtens måle sig med, toiletter m.m. Det kunne

ligesom ikke indføres på Overgaard. Overgaard var og blev Overgaard! Vi tumlede rundt, ligesom vi altid havde gjort.

Hos entreprenør i Harridslev

- En dag sagde jeg til Schou:
- Jeg er træt af det her, jeg søger mig noget andet arbejde!
- Gu' gør du ej, sagde Schou.
- Da var vi efterhånden blevet lidt dus. Det gjorde jeg nu alligevel. Da havde jeg fået andet arbejde i tankerne, eller også fået besked om det. Edith havde mærket, hvordan det gik. Hun havde snakket med Tove (datter), og Tove havde snakket med sin mand, Jacob Juncher, som sagde, at der var en entreprenør nede i Harridslev, som søgte med lys og lygte efter en gravemester. Entreprenøren havde forsøgt at skaffe gravemestre gennem Arbejdsformidlingen i Randers, et par stykker var kommet og havde kigget lidt på gravemaskinen, sat sig op og kørt lidt.
- Det vil vi ikke have med at gøre, sagde de. Så tog de hjem igen.

- Så entreprenøren var rigtig på den, han havde givet tilbud på et stykke dige, som skulle reableres/fornyas ude ved Uggelhuse ved Randers fjord. Jeg ville gerne have arbejdet. Det meddelte jeg Schou, og jeg stoppede uden videre på Overgaard. Startede dernede og var der resten af sommeren. Ene mand på den store maskine, det tog lang tid.

- Det blev efterår, jeg havde nogle andre arbejder, f.eks. med at skulle grave et stykke vej, som blev asfalteret.
- Nu er der ikke mere, Aksel, men hvis du vil komme igen til foråret, sagde entreprenøren, så ville han gerne det.
- Ja, det var en aftale, og jeg fik min fyreseddel.

På Mariager havn

- Jeg var på vej til Assens, da jeg en dag traf den gamle vejformand, Knud Sørensen.
- Hvor skal du hen, Aksel? Vi mangler en kranfører, sagde han.
- Der er kommet så mange bestemmelser med kranførere, de skal allesammen have certifikat fra nu af, og det vil Villy ikke (Villy Andersen, havnefoged i Mariager), han er for gammel, siger han, han vil ikke på skole.
- Hvis du vil tage på skole, så får du kranførerpladsen!

- Det snakkede jeg med Edith om, og med fagforeningen, og der var ganske rigtigt et kranførerkursus på 5 uger nede på Hoverdal ved Ringkøbing. Jeg tog derned. Det var på tårnkran. Man kunne komme 18 m til vejrs. Der stod 5 kraner dernede på øvelsespladsen, som vi skulle øve os på i de 5 uger samtidig med teorien, og det gik strygende. Vi fik alle sammen certifikatet. Også jeg! Kom hjem igen, mødte op på havnen i Mariager hos Villy i Vejerhuset. Der sad vi inde. Han var kranfører, så han bestemte alting derfra. Da jeg kom, sagde han:

- Nu må du fortsætte, nu skal du til at køre! Jeg var betænkelig.

- Hvis du vil lade mig prøve engang imellem, så vil jeg da gerne det, men det er slet ikke magen til det, som vi har lært nede på skolen. Slet ikke.

- Havnekranen var i sin tid oprettet, da der blev fragtet kul til havnen i Mariager, hvorfra de blev læsset på jernbanevogne til Viborg til gasværket dér. Der var dengang et stort kulforbrug. I dag eksisterer jernbanen stadigvæk, men kun til Handest og siden 1970 som Veteranjernbane.

- Jeg arbejdede på havnen i ca. 3 år. Vi modtog f.eks. råjern, der var sejlet til Mariager, og vi udskibede træflis i store mængder.

Ved vejvæsenet

- Derefter blev en stilling ledig ved vejvæsenet her i det gamle Udbyneder-Kastbjerg område, og jeg arbejdede som vejmand i de sidste 2 år af mit arbejdsliv. Desværre fik jeg en skade i knæet og var derfor nødt til at stoppe.

- Jeg søgte og kom på efterløn omkring år 1980.

- Knæet blev opereret, og det blev da bedre igen efterhånden.

Gravermedhjælper ved Udbyneder kirke

- Der gik en tid, så fik jeg stilling som gravermedhjælper ved Udbyneder kirke. Det var gartner Søren Thomsen, der var graver ved kirken, og jeg arbejdede sammen med ham i ca. 5 år.

- Der er 2 tårnklokker i Udbyneder kirkes tårn. Der er den store, den anden er lidt mindre og ældre.

- Den store skal lyde om morgenen, sagde Thomsen. Værsgo! Vi startede kl. 7 om morgenen.

- Så ringer du 100 slag, og så slår du 9 bedeslag, 3 x 3. Det gjorde jeg så.

- Om aftenen må du ringe med den lille klokke, sagde han. Sådan skulle det være.
- Den er lidt mere spinkel i lyden. Ringningen foregik manuelt dengang.

- Vi skulle hjælpes ad, når der var kistebegravelser, ordne gravpladser m.v. Det fik vi til at gå ganske godt. Det var nogle gode år. At jeg blev medhjælper, kunne give Søren Thomsen lidt frihed. Han havde samtidig gartneriet derhjemme i Havndal sammen med sin hustru, Esther Thomsen.

- Jeg var glad for arbejdet, ikke langt fra hjemmet, og det blev heller ikke så brat at stoppe på arbejdsmarkedet. Der var lidt at tage fat i dernede. Jeg syntes, det var dejligt, jo, det var en god afslutning.

KNM

Til Lilian og Kirsten.

Min første gennemlæsning af det fine arbejde bragte mig en stund tilbage til de gode gamle tider.

I har bevaret både indlevelse og respekt for det fortalte.

Min bedste tak!

Aksel Ravn

Havndal, den